

Mest mosjon og idrett blant de med høy inntekt og utdanning

Høy utdanning og inntekt har en klar sammenheng med både hvor mye man mosjonerer, hvor mange ulike aktiviteter man deltar i og utgifter til slike aktiviteter. I de fleste enkeltidrettene er det derimot ingen klar sammenheng mellom aktivitetsgrad, utdanning og inntekt. Ski-idrett og turgåing er derimot mer typiske høystatusaktiviteter.

Alder er blitt sett på som den viktigste enkeltfaktoren som påvirker deltakelse og interesse for idrett og fysisk aktivitet. Lamprecht og Stamm (1996) peker på at omfanget av idrettsaktiviteter generelt synker fra de tidlige 20-åra. I begynnelsen av forrige århundre ble kvinner ansett for ikke å være i fysisk stand til anstrengende trening, og var mer eller mindre bannlyst fra idrettskonkurranser. Forklaringen på lavere deltakelse i fysiske aktiviteter blant eldre mennesker og kvinner har vært nokså lik. I begge tilfelle har redusert deltakelse i det minste delvis hatt sin årsak i rådende normer og kulturelle forventninger like mye som levestandard.

En undersøkelse gjennomført i Sveits i 1990 (Lamprecht og Stamm 1996) viser at det har funnet sted en demokratisk utvikling de siste 20-30 åra. Andelen som utøver idrett blant kvinner og menn og blant ulike aldersgrupper har nærmet seg hverandre. At forskjellen i aktivitetsnivå mellom kjønnene er liten, bekreftes i Statistisk sentralbyrås undersøkelser.

Et spørsmål er om denne bedringen i likestilling innen idrett og mosjon også gjelder faktorer som utdanning og inntekt. Ifølge den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1978) er moderne masseidrett med sitt vide spenn av ulike aktiviteter et ideelt område for å anskueliggjøre sosiale forskjeller. Ifølge ham er idrettsaktiviteter, som andre kulturelle ytringsformer, med på å signalisere sosial tilhørighet og dermed med på å bestemme hvem som inkluderes og ekskluderes i sosiale grupper. Aktivitetsgrad og hva slags typer aktiviteter man deltar i, kan altså være med på å definere hvilket sosialt sjikt man tilhører.

Datagrunnlag

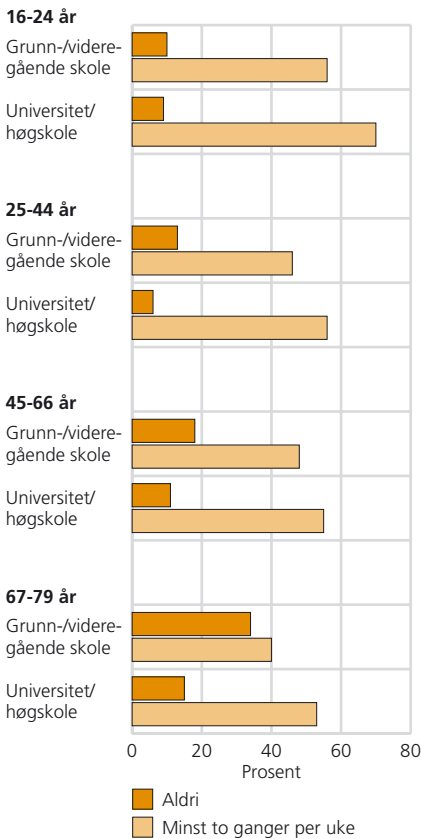
Dataene brukt i denne artikkelen er i hovedsak samlet inn i SSBs Levekårsundersøkelse 2001. Hovedundersøkelsen var besøksintervju med et representativt utvalg av den norske befolkningen i alderen 16-79 år på 3 250 personer. Et utvalg av disse, 1 925 personer, fylte ut et tilleggsskjema om fritidsbruk. Der spørsmål bare fra hovedundersøkelsen blir brukt, er hele utvalget brukt som tallgrunnlag. Ellers er bare de som fylte ut tilleggsskjema brukt som tallgrunnlag. For nærmere dokumentasjon av undersøkelsesopplegget, se Vågane (2002). Det er også brukt data samlet inn i SSBs tidsbruksundersøkelser. Dataene til disse undersøkelsene er samlet inn ved hjelp av spørreskjemaer og dagbøker. I dagbøkene førte deltakerne inn blant annet hvilke aktiviteter de utførte i løpet av to døgn. For nærmere dokumentasjon av undersøkelsesopplegget, se: Rønning (2002).

Artikkelen er et utdrag og noe videreføring av innholdet i rapporten "Trening, mosjon og friluftsliv" (Vaage 2004).

Odd Frank Vaage

Odd Frank Vaage er statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (odd.vaage@ssb.no).

Figur 1. Andel som aldri trener eller mosjonerer og som trener minst to ganger per uke, etter utdanning i ulike aldersgrupper. 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2001.

Tabell 1. Hvor ofte man driver med fysisk aktivitet for å trene eller mosjonere, alle og etter utdanning. 2001. Prosent

	Aldri	Sjeldnere enn hver md.	1-2 ganger i md.	1 gang i uka	2 ganger i uka	3-4 ganger i uka	Om-trent daglig	Antall svar
Alle	15	9	10	17	21	17	11	1 925
Grunnskole	26	11	6	15	14	15	12	204
Videregående skole	16	9	11	16	21	17	10	1 065
Universitet/høgskole, kort	9	6	11	19	27	18	10	478
Universitet/høgskole, lang	7	5	6	18	28	23	11	127

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2001.

Vi skal i denne artikkelen se om nordmenns sosiale situasjon gjenspeiles i deres idretts- og mosjonsaktiviteter. Er idrettsaktivitetene et sosialt samlende element eller opprettholder de snarere sosial forskjeller?

Tre av fire mosjonerer minst en gang per måned

Blant den norske befolkningen i alderen 16-79 år oppgir 76 prosent at de driver med fysisk aktivitet på fritiden for å trene eller mosjonere minst en gang per måned. 15 prosent utfører aldri noe de vil kalle trening eller mosjon i løpet av et år, mens 11 prosent trener daglig.

I et demokratiperspektiv er folks utdanning en tradisjonell grensesetter. Slik ser det fortsatt ut til at det er innenfor idrettsområdet. Mens 26 prosent av dem med bare grunnskole aldri mosjonerer, trener 41 prosent av dem minst to ganger per uke. Blant dem med høyest utdanning er det bare 7 prosent som aldri mosjonerer, mens 62 prosent trener minst to ganger per uke. Utdanningen betyr derfor mye for treningsaktiviteten.

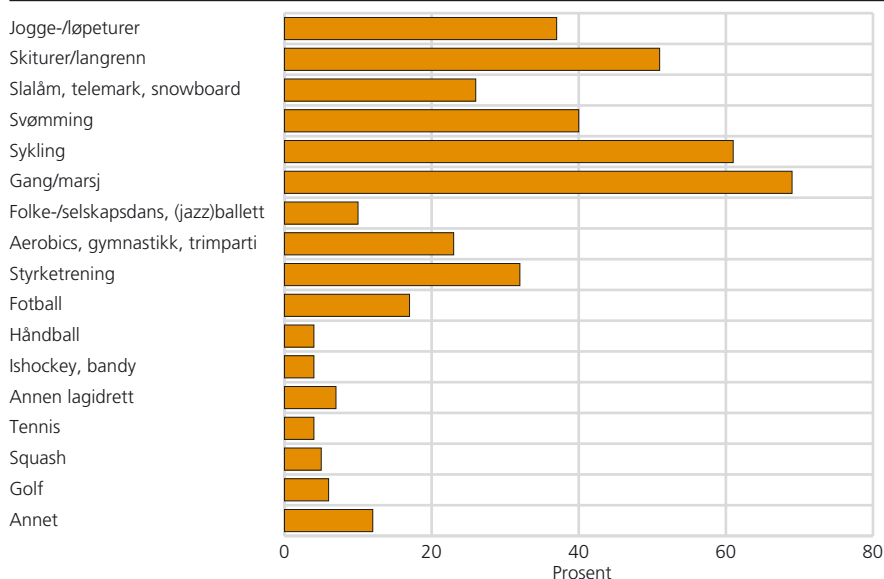
Ser vi utdanning i forhold til alder, finner vi også forskjeller. På alle alderstrinn er det flere aktive med høyere utdanning enn blant andre og flere som trener minst to ganger i uka. Blant personer i alderen 25 år og over er det betydelig flere med bare grunnskole eller videregående skole som ikke trener i det hele tatt, og færre som trener minst to ganger per uke enn blant dem med høyere utdanning. Det ser ut til at idéen om "det sunne liv" i størst grad har slått gjennom blant de velutdannede. Samtidig må vi ta med i betraktning at personer med høy utdanning ofte befinner seg innenfor yrkesgrupper som har lite manuelt arbeid, og derfor i større grad har behov for og kapasitet til å mosjonere etter at arbeidsdagen er over.

Mest gang/marsj, sykling og skitur

Når vi skal se på skillelinjer i folks idretts- og friluftslivsaktivitet i dag, er det ikke bare aktivitetsgraden i seg selv som er av interesse, men også forholdet mellom ulike typer aktiviteter.

De som driver med fysisk aktivitet på fritiden minst en gang i måneden eller mer, ble i undersøkelsen spurt om hvilke aktiviteter de driver med. Gang/marsj er den aktiviteten de fleste mosjonistene deltar i. Mer enn to av tre driver med denne aktivitetstypen. Dernest følger sykling, skitur, svømming, jogging/løpeturer og styrketrening. Mer enn en av tre er med på slike aktiviteter. Omtrent hver fjerde mosjonist er aktiv innenfor aerobics/gymnastikk/trimgrupper og slalåm/telemark/snowboard. 17 prosent spiller fotball. 10 prosent driver med ulike former for dans, og rundt 5 prosent driver med squash, golf, håndball, tennis eller ishockey/bandy.

Figur 2. Andel som driver med ulike idrettsgrener blant dem som trener minst en gang i måneden. 16-79 år. 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2001.

Langrenn helst for dem med høyere utdanning

De fleste idrettsgrener fanger i nokså like stor grad opp personer med ulik utdanning. Den eneste grenen hvor det er helt tydelig at høy utdanning betyr større deltakelse, er langrenn. Mens 39 prosent av mosjonistene med bare grunnskoleutdanning går langrenn, er andelen blant dem med høyere universitets- eller høgskoleutdanning på 69 prosent.

Heller ikke husholdningsinntekten har noen avgjørende betydning når det gjelder hvilke idrettsgrener man deltar i. Igjen er det ski-idretten som skiller seg ut. Særlig langrenn, men også alpint, utøves i større grad av mosjonister med høy husholdningsinntekt enn blant dem med lav. Det er en liten andel av befolkningen som er aktive golf- og tennisspillere. Det er derfor ikke riktig å trekke noen helt sikker konklusjon fra dem. Tendensen er likevel slik at aktive på disse feltene ikke ser ut til å tilhøre husholdninger med høy inntekt i spesielt stor grad. Mosjonisters valg av aktiviteter er derfor kanskje ikke det aller beste eksemplet på å anskueliggjøre klasseforskjeller. Det er altså lite her som bekrefter det Bourdieu (1978) antyder.

Hytteiere trener mest på langrennsski

En forklaring på at det er de med høy utdanning og inntekt som helst går langrenn, kan være at snøforholdene i lavlandet de siste åra har vært dårlige. Man må kunne komme seg til høyereliggende strøk for å benytte ski-

Tabell 2. Antall ulike idrettsaktiviteter blant dem som trener minst en gang per måned, etter utdanning og etter utgifter til trening/mosjon per år. 2001. Prosent

	1 aktivitet	2 aktiviteter	3 aktiviteter	4-6 aktiviteter eller flere	7 aktiviteter
Alle	17	16	15	37	14
Grunnskole	26	19	12	23	20
Videregående skole	18	16	17	37	12
Universitet/høgskole, kort	14	15	16	43	12
Universitet/høgskole, lang	12	10	15	45	19
Utgifter til trening/mosjon per år	1 170	1 520	1 560	2 730	5 880

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2001.

Tabell 3. Andel som har deltatt på ulike friluftslivsaktiviteter siste 12 måneder, alle og etter utdanning, personer 16-79 år. 2001. Prosent

	Alle	Grunn- skole	Videre- gående skole	Universitet/ høgskole, kort	Universitet/ høgskole, lang
Fottur	81	67	81	90	96
Spasertur	80	73	81	83	77
Bading	69	54	69	79	78
Fisketur	47	37	50	49	43
Skitur	47	33	46	62	71
Bær-/sopptur	42	42	40	48	53
Sykkeltur	42	32	41	53	46
Tur med motor-/seilbåt	35	19	36	43	45
Kjørt i alpinanlegg	20	13	18	24	30
Tur med kano/kajakk/robåt	14	10	12	20	24
På jakt	9	6	10	9	11
Tur på skøyter	10	4	10	13	13
Ridetur	3	4	3	4	3

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2001.

ene. Da er det en fordel med tilgang til hytte. Det er en helt klar sammenheng mellom det at husholdningen disponerer hytte og mosjonering med langrenn. Blant de som har hytte er det 64 prosent av mosjonistene som trener på langrennsski, mens andelen er 41 prosent blant dem som ikke har hytte i husholdningen. Når det i tillegg er slik at de som disponerer hytte gjennomgående har høyere utdanning og husholdningsinntekt enn dem som ikke har hytte, er det kanskje ikke helt tilfeldig at vi finner en sammenheng mellom sosial status og langrenn.

Nesten fire ulike idrettsgrener

De som er aktive med trening/mosjon innenfor en idrettsaktivitet trener ikke nødvendigvis bare innenfor denne ene aktiviteten. I gjennomsnitt trente mosjonister innenfor 4 ulike aktiviteter per år i 2001. Det er tydelig at de med høy utdanning er mer aktive innenfor ulike idretter enn de med lavere utdanning. Blant de aktive med bare grunnskole er det 26 prosent som bare utøver en idrettsgren mens det blant de med lang utdanning er 12 prosent som bare er aktive innenfor en gren. Derimot er det hele 64 prosent av de med høyest utdanning som er aktive innenfor fire idrettsgrener eller mer, mens andelen er 43 prosent blant dem med lavest utdanning.

Disse tallene kan i noen grad påvirkes av at utdanning og alder kan samvariere. Vi finner likevel at det generelle mønsteret går igjen. Ser vi for eksempel på aldersgruppen 25-44 år, er det 16 prosent av dem som ikke har høyere utdanning som bare bedriver en aktivitet. Andelen er 10 prosent blant dem med høyere utdanning. Tilsvarende er det 51 prosent av dem med lav utdanning i denne aldersgruppen som trener innenfor 4 eller flere aktiviteter, mens andelen er 67 blant dem med høyere utdanning.

Storfriluftslivsaktivitet

Den varierte naturen og variasjonen av temperatur og vær gjennom årstidene gir nordmenn store muligheter til utendørs aktiviteter i fritiden. Det er heller ikke tvil om at muligheten også benyttes. Levekårsundersøkelsen 2001 viser at friluftslivsaktiviteter hyppig blir bedrevet i de fleste aldre, strøk og samfunnslag. Men som for andre aktiviteter er det også på dette området forskjeller mellom ulike grupper i samfunnet.

Akademikere mest på tur

Utdanning har klar sammenheng med turgåing. Mens 67 prosent av dem med bare grunnskoleutdanning går på fottur per år, er andelen 96 prosent blant dem med lang universitets- eller høgskoleutdanning. Denne forskjellen er klar også om man tar hensyn til alder. I aldersgruppen 25-44 år er det 73 prosent som har gått på fottur siste 12 måneder blant personer med bare grunnskoleutdanning. Blant personer med lang universitets- eller høgskoleutdanning er andelen 99 prosent.

Flest på skitur blant dem med høyest utdanning

Ovenfor har vi sett på skigåing som idrettsgren blant dem som er aktive mosjonister. Heller ikke som friluftslivsaktivitet er skitur noe alle nordmenn er med på. Bare halvparten benytter de eventuelle muligheter de har. Som før nevnt, har tilgang til hytte betydning her.

Også i denne sammenheng finner vi at skitur er en aktivitet som i større grad utøves av personer med høyere utdanning enn av andre. Mens 33 prosent av dem med bare grunnskoleutdanning går på skitur i løpet av året, er det 71 prosent som er aktive på dette feltet blant personer med lang universitets- eller høgskoleutdanning. Forskjellen opprettholdes også om vi tar hensyn til alder. I aldersgruppen 25-44 år er det for eksempel slik at andelen som er på en eller flere skiturer per år, er 31 prosent blant dem med bare grunnskoleutdanning. De med lang universitets- eller høgskoleutdanning har en andel på 81 prosent. Husholdningsøkonomien har også sammenheng med skiløping. Blant dem som bor i husholdninger med inntekt på 400 000 kroner eller mer, er andelen som går på skitur per år på rundt 60 prosent. Er den inntekten under 200 000 kroner, er andelen som går på skitur i underkant av 30 prosent.

Klare sosiale skiller i alpinbakken

Andelen som bruker alpinanlegg generelt, også blant dem som ikke er aktive mosjonister, har klar sammenheng med utdanning. Mens andelen blant personer med bare grunnskoleutdanning er på 13 prosent, er andelen blant dem som har lang universitets- eller høgskoleutdanning 30 prosent. Nokså tilsvarende er forholdet for husholdningsinntekt. Jo høyere inntekt, jo større er sjansen for at man bruker alpinanlegg.

Bær- og sopptur mer hobby enn økonomi

Man skulle kanskje tro at det å sanke sopp og bær er en aktivitet som særlig personer med små midler benytter for å spe på inntekten. Det er ikke tilfelle. I hvert fall er det slik at denne aktiviteten er på omtrent samme nivå blant personer i alle inntektsgrupper. Derfor er det nok slik at sopp- og bærsanking mer er å regne som en hobby- og fritidsatspredelse enn som en aktivitet av økonomisk betydning. Det er heller ingen betydelig sammenheng mellom utdanning og bær- og soppturer.

Hobbyfiskere og jegere på det jevne økonomisk og utdanningsmessig

Selv om vi ser bort fra det rene yrkesfisket, kan fiskeing også ellers være en måte å spe litt på husholdningsbudsjettet. Men uavhengig av det økonomiske, er det også mange som tar fiskestanga på nakken for å koble av fra dagliglivet. Hobbyfiskerne skiller seg ikke spesielt ut verken når det gjelder utdanning eller inntekt. Heller ikke jegere skiller seg særlig ut fra befolkningen generelt i utdanning eller inntekt. For øvrig er det slik at andelen som har vært på tur med hest siste år også er nokså uavhengig av utdanning og husholdningsinntekt.

Flest syklistar blant dem med bra økonomi

Man skulle kanskje tro at det er de som er dårlig økonomisk stilt som i størst grad benytter sykkel når de drar på tur. Dette er ikke riktig. Det er en høyere andel som bruker sykkel på tur per år blant dem som har en høy husholdningsinntekt i forhold til dem med lav inntekt. De aktive sykkelbrukerne som har lav inntekt, bruker derimot sykkelen mer på tur enn de med bedre husholdningsøkonomi.

Det er en viss sammenheng mellom båtturer og sosioøkonomisk status. Andelen på båtturer øker med økende utdanning og husholdningsinntekt. Særlig gjelder dette turer med motor- og seilbåt. Det er derimot ingen klar sammenheng mellom antall båtturer man tar og utdanning eller inntekt.

Nesten 2 600 kroner i utgifter per år

Det er ikke gratis å trene og mosjonere. Ifølge vår undersøkelse bruker mosjonister i gjennomsnitt om lag 2 600 kroner per år på disse aktivitetene. Da er utgifter til utstyr, turer, startkontingenter, medlemskap, billetter og så videre tatt med. Mens mannlige mosjonister bruker 3 300 kroner til slike aktiviteter per år, er summen 1 900 for kvinnene, eller 58 prosent av mennenes utgifter.

Det er ingen direkte lineær sammenheng mellom folks husholdningsinntekt og bruk av penger til mosjonsaktiviteter. Blant den yngre halvdel av befolkningen (16-44 år) er det de med husholdningsinntekt etter skatt på under 200 000 kroner som bruker mest per år på slike aktiviteter (4 600 kroner). Andelen studenter i denne gruppen kan være med på å trekke inntekten ned. Blant den eldre halvdel av befolkningen (45-79 år) er det de med samme lave inntekt som bruker minst på dette (900 kroner). I denne aldersgruppen er det de som tjener mest som også bruker mest til slikt. De som tjener 500 000 kroner eller mer bruker mer enn dobbelt så mye som dem som har en husholdningsinntekt på under 200 000 kroner.

Det er en nokså klar sammenheng mellom utdanning og utgifter til mosjonsaktiviteter. Personer med høyere utdanning bruker mer penger på denne typen aktiviteter. Mens personer med utdanning på grunnskolenivå i gjennomsnitt bruker 1 800 kroner per år, er summen på 3 100 kroner blant de med lang høyere utdanning. Som tidligere nevnt, kan dette ha sammenheng med alder. Ser vi på aldersgruppen 25-44 år, finner vi likevel en forskjell som går i sam-

Tabell 4. Andelen som er medlem i idrettsforening, andelen av disse som er svært aktive medlemmer, noe aktive og forholdsvis passive, i ulike befolkningsgrupper. 2001. Prosent

	Andel medlemmer	Svært aktive	Noe aktive	Forholdsvis passive	Antall svar
Alle	26	29	39	32	884
Grunnskole	17	20	36	44	90
Videregående skole	26	29	38	33	472
Universitet/høgskole, kort .	34	28	43	28	230
Universitet/høgskole, lang .	37	25	42	33	65
Under 200 000	17	28	41	31	118
200 000-299 000	22	27	40	33	137
300 000-399 000	26	26	38	37	173
400 000-499 000	32	32	42	26	215
500 000 eller mer	36	30	35	35	241

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2001.

me retning. De som er uten høyere utdanning bruker i gjennomsnitt 2 600 kroner, mens de som har høyere utdanning bruker 3 400 kroner. Vi finner lignende forskjell i de høyere aldersgruppene.

Det er naturlig nok en sammenheng mellom utgifter og aktivitetsgrad. Mens de som bare holder på med én type aktiviteter per år i gjennomsnitt bruker 1 170 kroner til mosjonsaktiviteter, bruker de som er aktive innenfor 7 eller flere grener 5 880 kroner per år. Denne forskjellen henger nok sammen med aktivitetsgraden, men også med at hver idrettsgren krever ulike typer utstyr.

Bruk av helsesentre og store utgifter til trening henger sammen

Blant dem som er fysisk aktive på fritiden minst en gang i måneden har 36 prosent vært på trenings- eller helsesenter siste 12 måneder. Vi finner ingen klar forskjell i andelen som benytter trenings- eller helsesenter når vi ser det i forhold til utdanningsnivå eller husholdningsinntekt. Derimot er det klart at de som bruker slike tilbud, også bruker mer penger på mosjonsaktiviteter. De som ikke bruker slike sentre har en gjennomsnittlig utgift på 1 600 kroner per år, mens de som bruker dem har en utgift på 4 400 kroner.

Organisert eller privat mosjonsaktivitet

Trening, mosjon og friluftsliv er aktiviteter mange utfører på egenhånd, enten alene eller sammen med familie eller venner. Andre holder på med dette som en form for organisert virksomhet, for eksempel i et idrettslag eller i en friluftslivsorganisasjon. Medlemskap i slike foreninger og lag fører også ofte med seg andre aktiviteter enn de rent sportslige. Det kan gjelde slike ting som dugnader, transportering, være med å trene andre eller administrative oppgaver.

En av fire er med i idrettslag

Om lag en av fire i alderen 16-79 år er medlemmer av et idrettslag (Vaage 2004). Blant dem som driver med fysisk aktivitet minst én gang i måneden, er andelen som er medlemmer på 40 prosent. Blant dem som ikke er aktive, er det 15 prosent som er medlemmer i et idrettslag. Bare et mindretall av dem som trener regelmessig, gjør dette i tilknytning til et idrettslag.

Medlemskap i idrettslag øker med økende utdanning. Mens 17 prosent av dem med bare grunnskoleutdanning er medlemmer i idrettsforening, gjelder det 37 prosent av dem som har lang universitets- eller høgskoleutdanning. Denne sammenhengen mellom høy utdanning og medlemskap gjelder voksne stort sett uansett alder. Husholdningsinntekt har også sammenheng med medlemskap. Blant dem som har en brutto husholdningsinntekt på under 200 000 kroner, er medlemsandelen på 17 prosent, mens den er 36 prosent blant dem som har en inntekt på 500 000 kroner eller mer. Denne forskjellen finner vi også i alle aldersgrupper.

Friluftslivsorganisasjoner mest for høyt utdannede

14 prosent av befolkningen er medlemmer i friluftslivsorganisasjoner. Det er en nokså klar sammenheng mellom utdanningsnivå, husholdningsinntekt og medlemskap i friluftslivsorganisasjoner.

Mens 7 prosent av dem som er medlem av husholdninger som har en bruttoinntekt på under 200 000 kroner er medlemmer av friluftslivsorganisasjoner, er andelen 20 prosent blant dem med inntekt på 500 000 kroner eller mer. Blant dem med bare grunnskole er 8 prosent medlemmer, mens 30 prosent av

Tabell 5. Tid brukt til ulike fritidsaktiviteter i aldersgruppen 16-74 år. Timer og minutter en gjennomsnittsdag, 1971-2000

	Alle 16-74 år			
	1971	1980	1990	2000
Fritid	5.07	6.00	6.11	6.24
Idrett og friluftsliv	0.28	0.29	0.31	0.31
TV-seing	1.01	1.16	1.24	1.48

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Tabell 6. Tid brukt til ulike fritidsaktiviteter i aldersgruppen 16-74 år, etter utdanning. Timer og minutter en gjennomsnittsdag

	Grunnskole	Videre- gående skole	Universitet/ høgskole, kort	Universitet/ høgskole, lang
Fritid	7.06	6.23	6.01	6.02
Idrett og friluftsliv	0.31	0.30	0.31	0.36
TV-seing	2.13	1.51	1.31	1.19

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

de med lang universitets- eller høgskoleutdanning er medlemmer. I aldersgruppen 25-44 år er medlemsandelen 11 prosent blant dem med utdanning på ungdomsskolenivå, mens den er 31 prosent blant dem som har lang universitets- eller høgskoleutdanning.

Økende fritid

Tidsbruksundersøkelsene som Statistisk sentralbyrå har gjennomført fra 1971 og hvert tiende år deretter, gir mulighet til å se på hvem som bruker tid på idrett og friluftsliv og hvor mye tid de bruker på det. Disse undersøkelsene viser (Vaage 2002) at fra 1971 til 2000 har den tiden nordmenn i alderen 16-74 år bruker til husholdningsarbeid sunket med ca. 50 minutter per døgn. Tid til personlige behov slik som nattesøvn, personlig pleie og måltider har sunket med en halv time. Inntektsgivende arbeid har derimot bare økt med 9 minutter i samme periode. Dette har ført til at den resterende tiden, altså tiden til fri disposisjon har økt med om lag en time og et kvarter. Vi skal se nærmere på hvor mye av fritiden som brukes til idrett og friluftsliv, hvordan dette har endret seg de siste 30 åra og hvem som er aktive på dette feltet.

TV-titting eller friluftsliv?

Fra 1971 til 2000 har nordmenns daglige fritid økt fra 5 timer og 7 minutter til 6 timer og 24 minutter. Dette er en økning på 25 prosent. I samme periode har tiden som brukes til idrett og friluftsliv økt fra 28 minutter til 31 minutter, det vil si 11 prosent. Til sammenligning har tiden som brukes til fjernsynsseing økt fra 1 time og 1 minutt til 1 time og 48 minutter, eller 77 prosent. Og mens fjernsynsseingen har økt med 29 prosent mellom 1990 og 2000, har tiden til idrett og friluftsliv ikke endret seg i det hele tatt. Sett på en annen måte kan vi si at mens 9 prosent av fritiden ble brukt til idrett og friluftsliv i 1971, er andelen i 2000 nede på 8 prosent. Tiden foran fjernsynsskjermen har derimot økt fra 20 prosent av fritiden i 1971 til 28 prosent i 2000.

Det er en klar forskjell i tiden som brukes til fritidsaktiviteter mellom folk med kort og lang utdanning. De med lang universitets- eller høgskoleutdanning bruker mer enn en time mindre til fritidsaktivitet per dag enn dem som bare har grunnskoleutdanning. Dette slår klart ut i fjernsyns-

Tabell 7. Andel som mener at ulike forhold er svært viktig/viktig for dem i sin fritid, alle og etter utdanning. 2001. Prosent

	Alle	Grunnskole/videre- gående skole	Høyere utdanning
Være sammen med familie og venner ...	90	90	90
Få avveksling fra hverdagens stress og mas	78	78	78
Slappe av hjemme	70	71	66
Opplive natur og landskap	65	64	71
Komme meg ut på tur i naturen	62	62	69
Trimme og holde meg i fysisk form	60	58	65
Få brukt mine ferdigheter og kunnskaper	59	57	63
Oppsøke spennende og utfordrende situasjoner	20	19	20
Opplive kunst og delta i kulturaktiviteter	18	15	30

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2001.

seingen, ved at de med høyest utdanning også bruker betydelig mindre tid til den. Derimot bruker de noe mer tid til idrett og friluftsliv. Dette kommer tydelig fram ved å se på forholdet mellom all fritid og tid til idrett og friluftsliv: De med høyest utdanning bruker 10 prosent av fritiden sin til idrett og friluftsliv. Blant dem med lavest utdanning er andelen 7 prosent. De bruker derimot 41 prosent av fritiden til fjernsynsseing, mot 22 prosent blant dem med høyest utdanning.

Disse forskjellene har i noen grad sin forklaring i at de med lav utdanning i gjennomsnitt har høyere alder enn de med lang utdanning, og at de derfor av naturlig grunner er mindre aktive i idrett og friluftsliv. For å kontrollere kan vi se på aldersgruppen 25-44 år. Blant dem bruker de med bare grunnskoleutdanning 6 timer og 11 minutter på fritid per dag, 24 minutter til idrett og friluftsliv og 1 time og 47 minutter til fjernsynsseing. Med økende utdanning er det en nokså jevn nedgang i fritiden og tiden til fjernsynsseing, og en økning i tiden som brukes til idrett og friluftsliv. De med lang universitets- eller høgskoleutdanning har 5 timer og 24 minutter til fritid, 34 minutter til idrett og friluftsliv og 58 minutter til fjernsynsseing. Forskjellen er dermed nokså tydelig også når vi tar hensyn til alder.

Liten økning i andelen aktive

De tallene vi hittil har sett på, er gjennomsnittstid for alle. En forklaring på endringer i tiden kan være at det er en endring i andelen som utfører aktiviteten per dag, ikke tiden som brukes blant de personene som utfører aktiviteten. Andelen som bruker tid på idrett og friluftsliv, har økt fra 26 prosent av befolkningen i 1971 til 31 prosent i 2000. Dette har samme utviklingsprofil som tiden som brukes til dette. Det er derfor ikke tiden hver enkelt aktive bruker på dette feltet som har økt, men i første rekke andelen aktive.

Samvær med familie og venner viktigst på fritiden

På spørsmål om hvilke forhold som er viktig for dem i fritiden, svarte ni av ti at det er svært viktig eller viktig for dem å være sammen med familie og venner. Om lag åtte av ti la vekt på å få avveksling fra hverdagens stress og mas. Ingen av disse svarene står i motsetning til å være aktiv i idretts- og friluftsliv. De forteller bare at aktivitetene gjerne bør være i en sosial sammenheng og avveksling fra dagliglivet. I en hverdag som mange sikkert opplever som komplisert og stressende, er det heller ikke vanskelig å forstå at sju av ti legger vekt på å slappe av hjemme.

Et klart flertall legger stor vekt på idrett og friluftsliv. Noe mer enn fire av ti mener det er svært viktig eller viktig for dem å oppleve natur og landskap, å komme seg ut på tur i naturen og å trimme og holde seg i fysisk form. Derimot er det bare en nokså liten del av befolkningen som legger vekt på å oppsøke spennende og utfordrende situasjoner og å oppleve kunst og delta i kulturaktiviteter i fritiden sin.

Referanser

Bourdieu, P. (1978): Sport and social class. *Social science information* vol.17 nr. 6.

Lamprecht, Markus og Hanspeter Stamm (1996): Age gender patterns of sport involvement among the Swiss labor force. I: *Sociology of Sport Journal* 1996, nr. 13.

Rønning, Elisabeth (2002): *Statistisk sentralbyrås tidsbruksundersøkelse 2000/01. Dokumentasjon og resultater fra intervjuet*. Rapporter 2002/26, Statistisk sentralbyrå.

Vågane, Liva (2002): Samordnet levekårsundersøkelse 2001 - tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport, Notater 2002/56, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2000): *Kultur- og fritidsaktiviteter. Om idrett og friluftsliv, musikk, lesing og andre kulturaktiviteter*. Statistiske analyser 38, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*, Statistiske analyser 52, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2004): *Trening, mosjon og friluftsliv*, Rapporter 2004/13, Statistisk sentralbyrå.

Utdanning har nokså lite å si for hvilke forhold man mener er viktig i fritiden. Både de med og de uten høyere utdanning legger mest vekt på å være sammen med familie og venner. Dernest følger avveksling fra hverdagens stress og mas. De med høy utdanning legger noe mer vekt på trim og naturopplevelser i fritiden og dessuten betydelig større vekt på kunst- og kulturopplevelser. Begge grupper rangerer lavt at de får søke utfordringer som kan innebære risiko.

Utdanning, inntekt og idrettslige aktiviteter henger sammen

Når vi ser beskrivelsen ovenfor i sammenheng, er det tydelige tegn til at sosiale faktorer som utdanning og inntekt har klar sammenheng med mosjons- og idrettsaktivitet. Også om vi ser utdanning innenfor ulike aldersgrupper. Forskjellene kommer klart til syne i andelen som mosjonerer, hvor mye de mosjonerer og hvor mange ulike aktiviteter de deltar i. Det er også en nokså klar sammenheng mellom høy inntekt, høy utdanning og utgifter til mosjonsaktiviteter. Medlemskap i idrettslag og friluftslivsorganisasjoner øker med økende utdanning og inntekt. Personer med høy utdanning bruker også en større del av fritiden sin til idrett og friluftsliv. Det er med andre ord ikke noen likestilling mellom ulike samfunnsgrupper på dette området i Norge i dag.

Derimot er det vanskeligere å finne de sosiale skillelinjene innenfor de ulike idrettsgrenene. Det er få enkeltidretter der det er en klar sammenheng mellom aktivitetsgrad, utdanning og inntekt. Ski-idretten, Norges nasjonalidrett nummer en, både langrenn og alpint, er et klart unntak. Vi finner likevel at det også er en slik sammenheng i friluftslivsaktiviteter som sykling og turging. Men verken riding, jakt, fisking eller sopp-/bærplukking har noen tydelig kobling til sosial status. Vi finner ingen klar forskjell i andelen som benytter trenings- eller helsesenter når vi ser det i forhold til utdanningsnivå eller husholdningsinntekt.